

Vargeringskarl Skop Anders och konungen

Han betraktade den grå dagern utanför slottsönstret, men tänkte att han aldrig skulle godta att något dolde det ljus som fanns bakom täcket. Även denna dag skulle kunna göras till något annorlunda, till en föreställning där han själv spelade huvudrollen; ett skådespel med hovfolket i en aldrig upphörande dansande uppvaktning.

Från sin och drottningens glänsande våning på Stockholms slott larmade staden i ett myller och vimmel. Oljuden gjorde honom febril; han gruvade sig inte bara för de anspråkslösa undersåtarna. Han påmindes också om alla som vill honom illa; riksdagen, kollegierna, ämbetsverken, rådseliten. Han vände sig om och närmade sig innerväggarnas stora speglar. En egen spegelsal det hade han fått tillgång till nu! Men den inre bilden som lyste så stark framstod inte alls när han skärskådade sin person. Han måste åstadkomma något stort. Ingen skulle tillåtas glömma att det var han som var majestätet, *le roi*. Han ämnade kalla till en hemlig krigskonselj. Ett krig mot Ryssland som ändrade östgränsen och gav Sverige tillbaka land runt Viborg; det var hans uträkning. Fick han inte själv börja kriget fick han väl arrangera något litet intermezzo eller manipulera depescherna från sändebudet i Petersburg, så att det verkade som om det var ryssarna som angrep.

Vid sin senaste visit i Paris hade tanken på ett *dåd* fötts; den inre bilden fick alltmer näring och växte sig fast. Nästa gång tänkte han beskriva sina bedrifter för det franska hovet och alla skulle nicka beundrande; dunka honom lätt i ryggen, le i fjäderlätta kindmöten, *c'est merveilleux!* skulle de utropa. Han skulle tacka och låta dem förstå att de nog kunde förvänta sig mer från norr. Presentförråden som öppnades inför hemresan, små gåvor som stacks i hans händer.

Helst skulle han vilja resa allena, men han måste ju dra iväg med hela sitt följe i en skramlande kärra dagar och nätter. Intrycken från slottsträdgårdarna i Versailles, samtalen med hov och diplomater; det skulle kvickna honom till liv många gånger. Innan han slumrade in brukade han fundera över ett passande divertissemang att skriva ihop. Han hade erövrat det franska språket, beställt

på deras tunga och själ v blivit förstådd, skvallrat, skrattat. Han hade helt enkelt lyfts in och blivit en del av de europeiska kungahusens spindelnät där det fanns större uppgifter och där storpolitiken sammanvävts med spektakel och upptåg.

Det är våren 1788 och Gustaf III:s tankar ramas in av ära, prestige, krig och resor. Det smakar som godaste konfekt.

Det som sedan följer av den första lekplatsen är en andra skådeplats, men där kommer fler att skadas än fägnas.

Sollerön och söndag. Skop Anders Andersson från Utanmyra besöker tillsammans med hustrun Kerstin Persdotter och döttrarna gudstjänsten i kyrkan som fortfarande känns ny, fast det nu redan är många gånger som han har suttit här. Skop Anders släpper snart uppmärksamheten och blicken far upp mot taket som spänner som en himmel över bänkraderna. Kyrkan som byggts av arbetshänder i så mycket envishet och som bär sitt namn efter självaste drottningen. Från predikstolen kommer alla de förmaningar och allvarstal man kan vänta sig att få höra. Men nu är det något som skrämmer honom, han förstår inte alla svenskorden men de leder honom ändå in i en mörk stämning. Han sitter bland de andra karlarna från byn; det drar ut på tiden; han skulle vilja gå hem nu. Prästen har talat om synden och skulden, men också om kungamakt och hjältemod och att även den ringaste kan bidra med sin insats. Det krävs extra soldater till ett krig som pågår söderöver eller om det är på andra sidan havet. Och det hade ju berättats att konungen varit i Mora och försökt uppbåda krafter för att möta de anfallande danskarna i väster. Nu skulle man ju inte tro på allt som påstods hända i Mora men Skop Anders kände att han snart måste underkasta sig något han inte förmår säga nej till.

Överheten har framfört sitt uppförande budskap och viljan måste verkställas. Skop Anders utses till vargeringskarl för strider och måste lämna ön. Hustrun Kerstin skakar skeptiskt på huvudet; hon som blev änka efter sin första man Jöns Ersson och två av sönerna i äktenskapet med Jöns kom att bli soldater, en av dem fångades i Norge.

Skop Anders följer det som han tror att man nu förväntar sig av honom, ett resultat av både fruktan och övertalning. Han vandrar iväg till ett krig som är ett gyllene tillfälle för några, men som kommer att bli förödande för en sådan som Skop Anders. De extra utskrivna styrkorna samlas hösten 1789 vid Roslagskusten. Skeppen lämnar fastlandet. Ålands hav är till en början nådigt och i båten känner sig Anders alls inte ovan. Men runt honom grånar omgivningen alltmer, bara

vindpinade träd och enstaka kobbar och till slut ett hav som kränger häftigt. Att något kan vara så kargt och så digert.

Det går en ilning av hemlängtan genom honom; hustrun och kullorna och de andra hemmavid. Han trycker snabbt bort tankarna, somnar och när han vaknar till vet han först inte om han är i Utanmyra eller var han befinner sig. Det blir en lång färd till det Finland där far hans en gång också var soldat. Fadern blev skadad men kom hem och fick sedan framleva sitt liv stödd på kryckor.

Det ryska kriget var en tid ett gemensamt ärende för Gustaf III och Skop Anders. I Finland marscherar Anders och kamraterna mellan övernattningsplatser och slagfält i uppflammande strider, över älvar och dovt brusande forsar på jakt efter ryska fästen. De tar sig igenom okristlig vildmark och flera gånger har Anders tappat bort sig i mörk höstskog. Sen vilar kriget under vintern men återupptas när markerna åter grönskar och nätterna vitnar. Han plågas av elaka stickmyggor. På de främmande jordarna möter troppen människor som på avstånd betraktar dem med stora ögon. Anders bekymrar sig över gården hemma och hur det ska gå för Kerstin. Snart måste tiden för höbärgningen vara inne och han föreställer sig flyttningarna mellan ön och bodarna. Han drömmer om fisket i skogssjöarna.

Nu befinner de sig vid havsbandet; vattnet ligger lugnt och stilla. Man avvaktar vind för att kunna segla iväg. Kanske kan de få återvända hem till Dalär snart. Han är ombedd att ta hand om en kista med förnödenheter, han lutar sig över den för han känner en värk som tilltar och sprider sig runt i kroppen. Ansträngningen mattar ut honom. Någon väcker honom ur hans vila, han manas att kringa sig; gruppen måste ta till flykten inåt land. Han släpar sig iväg med den allt tyngre bördan som sliter och skaver i händerna. Marken tycks sjunka under honom, andningen stelnar, men han uppfattar någon framför som går och sjunger. Han närmar sig rösten som leder honom in på en upptrampad stig. En värme sprider sig i kroppen, tanken klarnar. Snart vet han.

Det ryska kriget som inleddes med stora ambitioner slutar i status quo genom freden i Värälä 1790. Inga gränser ändras, men i Sverige hålls tacksägelsegudstjänster och segerceremonier. En staty blir rest öve: segern och det kungliga livet kan strax fortsätta med baler, operor och processioner.

Det kommer att dröja innan Kerstin Persdotter får sitt besked; då svartnar hon invärtes men kommer att leva i ytterligare nitton år. Hon avlider av ålderdomsbräcklighet i Gesunda fåbodas. ”Stilla och christeligen tålig och nöjd med sin beskärda del” konstaterar dödboken.

Var Skop Anders dog vet vi inte, kanske var det vid Valkeala, Fredrikshamn, Viborgska viken eller Svensksund. Det särskilda vargeringsregementet från Dalarna fördes i september 1789 till Finland som förstärkning till det ryska kriget. Enligt Dalarnas Släktforskarförbund (PO Nordell) tycks det ha varit detta vargeringsregemente som deltog i de flesta av striderna i Finland efter 1788, medan det ordinarie regementet inte var involverat i någon nämnvärd utsträckning. Däremot var det många som dog av sjukdomar. Efter fredsslutet upplöstes Dalavargeringsregementet och Frikåren.

Skop Anders hette från början Håmås Anders och gifte sig med Skop Kerstin Persdotter som var änka efter Jöns Ersson från Utanmyra. Jöns Ersson och Skop Kerstin hade tre sönder, två av dem blev soldater. Jöns Jönsson Humbla, fången i Norge och Per Jönsson Dobblare som tagit avsked. Kerstin Persdotter och Skop Anders - som uppenbarligen övertog hustruns gårdsnamn - fick tre barn; dottern Kerstin blev vår farfars farfars mor.

Skop Anders far var Håmås Anders Larsson från Utanmyra. Han tjänade som soldat för roten Råbock i tretton år. Han utkommenderades till Finland och kom hem 1743. Han blev ”wid Willmanstrandska action blesserad och skuten genom låhret och vänstra axeln, så att han nu går på kryckor och undfår underhåld af Wadstena Krigsmanshuset”. I dödboken konstateras att ”fattigdom har varit dess beständiga följeslagare så att han gerna väntat ett bättre hem”.

Bus Anna-Karin Mattsson har släktforskat och Bus Gunnel Åkesson har skrivit utifrån de knapphändiga anteckningar som finns i husförhörslängder, dödböcker och Dalregementets soldatregister. Fakta om Gustaf III och ryska kriget 1788-1790 har hämtats i historieböcker och avhandlingar. Resten är fiktion.

Bus Gunnel Åkesson

Vargering betyder ”reserv för de indelta trupperna” och kommer av det äldre ordet vargärning - ta vara på + gärning - (E.Wessén).